

Захист честі, гідності та ділової репутації

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В СУДІ

Катерина ЦІРАТ,
юрист АО «Юрзовнішсервіс»

З кожним роком серед публічних людей набуває популярності звернення до суду з позовом про захист честі та гідності, або про дифамацію (лат. *diffamatio* – обмова, ганьблення, поширення про особу недостовірної інформації, яка принижує її честь, гідність та може завдавати шкоди діловій репутації). Поміж юридичними особами кількість подібних позовів менша. Часто вони пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності або відшкодуванням шкоди, завданої недобросовісною рекламою.

У п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. №1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зазначено, що чинне законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями та одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту.

Зокрема, під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. З честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточення, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятими уявленнями про добро і зло. Під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних рис у процесі виконанні трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, в тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, но-

таріусів та інших осіб, розуміється оцінка їхньої підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Залежно від категорії справ, де позивачем може бути фізична або юридична особа, відрізняється специфіка доказування факту порушення права на повагу до честі й гідності особи, порушення та завдання шкоди її діловій репутації. Хоча є певні схожості у предметах доказування в обох категоріях справ, існують також суттєві відмінності.

З позиції правової природи, право на захист честі, гідності та ділової репутації є частиною права на повагу до приватного життя, а підстави захисту такого права виникають, як правило, на стику взаємодії права (свободи) на вираження (думки) та права на повагу до приватного життя.

Основні чинники, які позивачам необхідно враховувати у процесі доведення факту порушення їхнього права на гідність або завдання шкоди їхній діловій репутації, випливають із судової практики України, яка ґрунтується на рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Розпочнемо з позивачів – фізичних осіб.

Публічні особи

Якщо позивач – публічна особа, вона має бути готовою до підвищеного рівня критики, у порівнянні з приватною особою, в тому числі до критики у грубій формі. Адже публічні особи є об'єктом прискіпливої, інколи доскіпливої уваги суспільства, на яку вони (*sic!*) погодилися, коли обрали політичну кар'єру. Це означає, що в більшості випадків позови таких осіб залишаються без задоволення.

Це правило вироблено практикою ЄСПЛ (наприклад, відомі справи *Lingens v. Austria*, заява №9815/82, рішення від 08.07.1986 р., *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, заява №13778/88, рішення від 25.06.1992 р., *Dyuldin and Kislov v. Russia*, заява №25968/02, рішення 31.07.2007 р.).

У справі «Дюльдін і Кіслов проти Росії» ЄСПЛ зазначив: «37. Суд знову повторює, що свобода вираження являє собою одну з найважливіших основ демократичного суспільства та одну з базових умов його прогресу. Відповідно до ч. 2 ст. 10 (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – прим. авт.), вона стосується не лише «інформації» або «ідей», які сприймаються схвально або вважаються необразливими, або не викликають інтересу, але й тих, що

ображають, шокують або непокоять (курсив авт.). Такими є вимоги плюралізму, толерантності та свободи поглядів, без яких не існує «демократичного суспільства».

У справі *Perna v. Italy*, заява №48898/99, рішення від 06.05.2003 р. ЄСПЛ підкреслює, що журналістська свобода також включає можливе звернення до перебільшень або навіть провокацій (п. 39 (а)).

У справі «Дюльдін і Кіслов проти Росії» вказано: «43. Він (Суд – прим. авт.) повторює, що фундаментальною вимогою права дифамації (*the law of defamation*) є те, що для виникнення підстави для подання позову про дифамацію необхідно, щоб дифамація була звернена до конкретної особи. Якби усім державним посадовцям було б дозволено звертатися до суду з позовами про дифамацію через будь-яку заяву критичного характеру стосовно ведення державних справ, навіть у ситуаціях, коли до посадовця не зверталися на ім'я або в інший (такий, що може бути ідентифікований)

Це положення про конкретну спрямованість критики активно використовують усі позивачі, які вказують, що критика стосувалася безпосередньо їх як певної особи.

Українські суди підтримують практики, закладені ЄСПЛ. Наприклад, в Ухвалі від 25.12.2013 р. у справі №6-37401св13 Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССУ) підкреслив: «Межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи, ким є позивач, значно ширша, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати». У цій справі позивач вимагав спростувати твердження, поширені газетою «За нашу Бессарабію», зокрема: «[...] это если не вспоминать о безвременно почившем в 90-е годы Черноморском морском пароходстве – некогда гиганте, к развалу которого тоже «приложился» [позивач – прим. авт.], по-

Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати

спосіб, журналісти були б завалені позовами. Це не лише вилилося б у накладення надмірного і непропорційного тягаря на засоби масової інформації, що здійснювало б тиск на їхні ресурси та затягло б їх у нескінченні судові тяжби. Безсумнівно, це мало б ефект стримування, яке відчувала б преса, виконуючи роль рупора інформації та громадського охоронця порядку (*watchdog*)».

«44. Суд вважає, що для того щоб втручання у право на вираження було пропорційним законній меті захисту репутації інших осіб, необхідне існування об'єктивного зв'язку між спірним твердженням та особою, яка позивається. Особисті здогадки або суб'єктивне сприйняття публікації як такої, що дискредитує, не є достатнім для встановлення того, що на особу було здійснено негативний вплив. Має бути щось в обставинах конкретної справи, що примушувало б звичайного читача відчувати, що твердження прямо стосувалося позивача або що він був мішенню критики».

имев с этого немалые миллионы»; «в портовой отрасли [позивач – прим. авт.] устроили что-то вроде семейного подряда [...]»; «[...] морская честь и совесть – качества, напрочь забытые [позивач – прим. авт.] во имя безмерной страсти к наживе». За результатами розгляду касаційної скарги відповідача рішення суду першої інстанції, яким у позові було відмовлено, було залишено в силі.

В Ухвалі від 21.12.2016 р. у справі №761/6866/16-ц ВССУ визначив, що межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їхніх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати. Позивачем у справі був міністр внутрішніх справ України Аваков Арсен Борисович, який вимагав визнати твердження, поширені іншою публічною особою – головою всеукраїнського об'єднання «Свобода» Тягнибоком Олегом Ярославовичем – недостовірними,

а саме твердження: «...і тому [позивач – прим. авт.] як безпосередній виконавець тих злочинів, тієї провокації...». За результатами розгляду касаційної скарги відповідача рішення суду першої інстанції, яким у позові було відмовлено, було залишено в силі.

У справі №757/17511/15-ц за позовом народного депутата України 8-го скликання за партійним списком (№ 2 у списку) від політичної партії «Народний фронт», заступника голови фракції, голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки та оборони Пашинського Сергія Володимировича про визнання недостовірною інформації стосовно нього всі суди (першої, апеляційної та касаційної інстанцій) відмовили у задоволенні позову. Серед тверджень, які позивач просив спростувати, були такі: «Треба називати прізвище цього народного депутата [...] всі знають, що нафта, яка повинна бути передана армії, була чомусь передана, як жовта рідина незрозумілого походження. За цим прямо стоїть народний депутат, який тепер представляється, що він «головний у нас обороноздатчик країни», а його побратими [...] прямо працюють на його фірму, і ця справа закривається [...]»; «Його прізвище – Пашинський».

В Ухвалі від 31.05.2017 р. Вищий спеціалізований суд України з роз-

гляду цивільних та кримінальних справ (далі – ВССУ) підкреслив: «Межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими, у порівнянні з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства». ВССУ ухвалив, що вирішуючи спір, суд першої інстанції, з висновками якого повністю погодився апеляційний суд, всебічно та об'єктивно з'ясував обставини справи, а також дійшов обґрунтованого висновку про відмову в позові, виходячи з того, що висловлювання відповідачів є критикою та оціночним судженням, оскільки це лише вираження їхніх особистих поглядів про процеси, пов'язані зі схемами іншої особи, та жодним чином не стверджували про конкретні дії позивача.

Оціночні судження (value-judgments)

Оціночні судження (value-judgments) не підлягають доказуванню, а отже, не можуть бути спростовані. Згідно з ч. 1 ст. 30 Закону України «Про інформацію», ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Відповідно до ч. 2 ст. 30 цього закону, оціночними су-

дженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема, з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Ці формулювання запозичені з рішення ЄСПЛ у справі «Лінгенс проти Австрії»: «Наявність фактів може бути продемонстрована (доведена), тоді як правдивість оціночних суджень не підлягає доведенню» (п. 46). Водночас передбачається, якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона може скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому ж засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивна думка була висловлена в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку

або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду. Варто зізнатися, що правом на відповідь майже ніколи не користуються, натомість позивачі обмежуються вимогами сатисфакції у формі спростування поширеної інформації.

У ч. 3 ст. 30 Закону України «Про інформацію» передбачений важливий запобіжник проти подання позовів про поширення інформації про болючі для суспільства питання: суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною. Це положення сформувалося під впливом справи *The Sunday Times v United Kingdom*, заява №6538/74, рішення від 26.04.1979 р. (п. 25).

Поширювач інформації та джерело її здобуття

Важливу роль відіграє поширювач інформації, а також джерело, звідки вона була здобута. Ким є особа, яка висловлює критику? Політик, державний службовець, директор школи або журналіст? Чи поширювані факти про особу є правдивими? Якщо так, то шансів виграти справу не буде. У справі *Boldea v. Romania*, заява №19997/02, рішення від 05.02.2007 р. двоє авторів

І ФОРУМ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АСQUIS ЄС
ЗЛОВЖИВАННЯ РИНКОМ & СКВІЗ-АУТ

12 ЖОВТНЯ 2018

“ХАЯТТ РІДЖЕНСІ КИЇВ”, ЗАЛА «ЛОНДОН»
ВУЛ. АЛЛИ ТАРАСОВОЇ, 5
М. КИЇВ

LOGOS: VST, ПРАВО & КАПІТАЛ, ІНСТИТУТ КОРЕЦЬКОГО, НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ, Юридична Газета online

позивалися до пана Болдея, звинувачуючи його у наклепі за те, що він назвав публікації авторів плагіатом, оскільки ці автори відтворили визначення, викладені у докторській дисертації іншої особи без посилання на її ім'я.

ЄСПЛ зауважив, що висловлювання заявника мали серйозний характер, тому що він звинуватив двох своїх колег у плагіаті. Однак у нього були для цього фактичні підстави. Пан Болдея висловив свої звинувачення на засіданні кафедри комп'ютерних технологій. Наприкінці засідання двоє його колег отримали усне попередження. Отже, твердження заявника не були позбавлені підґрунтя і не були вчинені для того, щоб просто «полити брудом» своїх колег. Суд зауважив, що заяви зовсім не стосувалися приватного життя колег пана Болдея, а були спрямовані виключно на їхню поведінку як науковців. На думку суду, твердження заявника просто відображали його професійну позицію, яку він озвучив під час засідання.

У рішенні Дніпропетровського апеляційного суду від 11.01.2017 р. у справі №904/6614/16 було вказано, що інформація, яка є достовірною, не може порушувати особисті немайнові права або завдавати шкоди відповідним особистим немайновим благам, перешкоджати особі повно та своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право. У цій справі Товариство з обмеженою відповідальністю «Дніпропетровська трубна компанія» позивалася до Державного підприємства «Науково-дослідний та конструкторсько-технологічний інститут трубної промисловості ім. Я. Ю. Осади» через написання останнім низки листів підприємствам – потенційним клієнтам позивача, в яких повідомлялося, що котельні труби позивача не відповідають нормативній документації України, а також що ще у 2015 р. відповідач попереджав позивача про недопустимість поставки на об'єкти теплоенергетики України цих котельних труб. Оскільки позивач не довів протилежного, тобто факту, що труби відповідають

маційний випуск «Події дня» директором ПП «Прикарпатський Експрес» такого змісту: «З'явився підприємець, який створив фірму і з України, і з Польщі, зробив фірму П-ТРАНС-1, один і той самий перевізник, транспортні засоби не мають відповідної кваліфікації, такої, що відповідала б усім стандартам. Їздить на старих «добитих» автобусах, які часто ламаються, не доїжджаючи до призначених точок. Рейси розробляє так, щоб накладалися на інших перевізників, які багато років їздили, обслуговували, накатували ці маршрути. Він робить півгодини перед рейсом, а останній рейс взагалі зухвало зробив 15 хв. перед нами до Польщі та 15 хв. з Польщі».

Це лише одна з багатьох заяв подібного змісту, спростування яких вимагав позивач. Апеляційний суд Івано-Франківської області, дослідивши всі докази, 20.11.2017 р. ухвалив, що інформація, поширена відповідачами щодо позивача, не є недостовірною, оскільки існує перелік конкретних фактів, які відбу-

Свої вимоги позивач мотивує тим, що 16.12.2016 р. на сторінках засновника ПП «Сіріус» у соціальних мережах (таких як Facebook та Vконакте) було розміщено відеоролик під назвою: «Аферисти под прикриттям охорони!! Будьте бдителні!! Запрещено для показа в Украине!!» Під час перегляду сторінки користувача одразу впадає в око зазначений відеоролик із зображенням на ньому автомобілів ПП «КомСервіс» та його товарних знаків.

Позивач стверджував, що цей відеоролик спрямований на проведення антиреклами підприємства позивача та інших охоронних агентств (ТОВ «Охоронний холдинг», ТОВ «Венбест», ПП «Явір-2005»), що здійснюють свою діяльність на ринку охоронних послуг. Крім того, на думку позивача, відповідач у роликі поширює інформацію для споживачів послуг, що нібито більшість охоронних компаній – це аферисти, які працюють під прикриттям охоронних компаній та розповсюджують «міфи».

Суд задовольнив вимоги позивача, вказавши, що у поширеному в такий спосіб відповідачем відеоролику міститься епізод, на якому зображені автомобілі, які використовуються позивачем для надання охоронних послуг, тобто мають графічні ознаки їх приналежності до охоронної фірми «КомСервіс», з коментарем про те, що деякі охоронні компанії, яких відповідач характеризує як шахраїв, навмисно копіюють брендування (зовнішнє обклеювання) автомобілів національної поліції України для своїх груп мобільного реагування.

Суд погодився з позивачем у тому, що відповідач, який є засновником іншого суб'єкта надання охоронних послуг, а саме ПП «Сіріус» (код ЄДРПОУ 32344175), шляхом розміщення такого характеру відеоматеріалів вдається до недобросовісних засобів реклами, приниження ділової репутації компаній-конкурентів та розповсюдження щодо них неправдивої інформації.

Докази збитків

Варто звернути увагу на докази збитків. Згідно з Інформаційною довідкою за підписом Фінансового директора ПП «КОМСЕРВІС», статистичні дані за кількістю укладених договорів свідчать про те, що після поширення відповідачем дослідженого відеоролика їх кількість значно зменшилась, у порівнянні з аналогічними періодами попередніх років, що може свідчити про негативні наслідки для ділової репутації позивача та його статусу на ринку охоронних компаній внаслідок поширення відповідачем недостовірної інформації, яка має негативний характер, щодо ПП «КОМСЕРВІС».

Однак судовий розгляд цієї справи триває... Апеляційна інстанція скасувала рішення суду першої інстанції. Наразі справа чекає розгляду у Верховному Суді. Далі буде...

Мета критики

Яка мета критики? Висвітлення болючих для суспільства питань, або ця критика – інструмент чорного піару? Специфікою цієї категорії справ є те, що кожна справа вимагає глибокого вивчення обставин суддею. Кожна справа є унікальною, тому один нюанс може змінити рішення у справі, яке за інших умов було б іншим.

У справах, де позивачами виступають юридичні особи, також існує своя специфіка. Позивач повинен довести, що інформація, поширена про нього, була недостовірною. Поширення правдивих фактів, які не є конфіденційною інформацією, не можуть вважатися завданням шкоди репутації компанії.

державним стандартам, інформація, поширена відповідачем, вважається правдивою, тому він не може притягуватися до відповідальності за поширення такої правдивої інформації. Вищий господарський суд України у рішенні від 04.04.2017 р. підтримав позицію Апеляційного суду Дніпропетровської області.

Не можна притягати до відповідальності за поширення фактів, які становлять суспільний інтерес

У справі 346/6051/16-ц позивач звернувся до суду з позовом та просив визнати недостовірною і такою, що порушує честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи-підприємця, інформацію, поширену 13.09.2016 р. на телеканалі «НТК» в ефірі телепрограми «Інфор-

лісія. Відповідачі надали докази про те, що така інформація відповідає дійсності, що підтверджується матеріалами справи. На думку суду, поширена відповідачами інформація про позивача мала достатнє фактичне підґрунтя, а суспільство має законне право на отримання такої інформації.

Позивачі, які стверджують про фінансові втрати внаслідок поширення недостовірної інформації, повинні їх доводити.

Показовим є рішення Солом'янського районного суду від 01.08.2017 р. у справі №760/2753/17-ц. Приватне підприємство «КомСервіс» звернулося до суду з позовом про захист ділової репутації юридичної особи та відшкодування моральної шкоди.